

נועים אליעזר

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי (ע"ר)

שיעורי מורינו הגאון רבי אליעזר רוט שליט"א

בשלה תשפ"ב * מס' 216

אפיה ובישול במן כשנתהפך המן לכמה טעמים במחשבתו בשבת

ויאמר אלהים הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש לה' מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו וגו' (שמות ט"ז, כ"ג).

רש"י פירש, את אשר תאפו אפו. מה שאתם רוצים לאפות בתנור, אפו היום הכל לשני ימים, ומה שאתם צריכים לבשל ממנו במים, בשלו היום.

קושיית הרב החיד"א בספרו "פני דוד"

א) הנה הרב החיד"א בספרו "פני דוד" (כאן) הקשה, דאיזה אפיה ובישול הוצרכו במן במדבר, הרי כתיב בפרשת בהעלותך (במדבר י"א, ח') על המן "וטחנו ברחים וגו' והיה טעמו כטעם לשד השמן", ופירש רש"י (שם) בזה"ל: "וטחנו ברחים וגו'. לא ירד ברחים ולא בקדירה ולא במדוכה, אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין". עכ"ל. ואם כן למה הוצרכו לעשותו קודם השבת.

בדרשת הגמ' ביומא ע"ה ע"ב, והספרי פרשת בהעלותך

ב) וביומא (ע"ה): דרשינן על הפסוק (במדבר י"א, ח') "והיה טעמו כטעם לשד השמן" דכתיב על המן, אמר רבי אבהו, מה שד זה תינוק טועם בה כמה טעמים, אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים, איכא דאמר לשד ממש, מה שד זה מתהפך לכמה גוונים אף המן מתהפך לכמה טעמים. - ובספרי (פרשת בהעלותך, פסק ל"א) גרסינן, "וטחנו ברחים", והלא לא ירד לרחים לעולם. אלא, מלמד שנשתנה להם לכל הנטחנים שברחים, "או דכו במדוכה", והלא לא דכו במדוכה לעולם, אלא מלמד שנתשנה להם לכל המתבשלים בקדירה. "ועשו אותו

עוגות", והוא לא ירד לתנור לעולם, אלא מלמד שנשתנה להם לכל המתאפים בתנור.

דברי ה"מושב זקנים מבעלי התוספות על התורה" בפרשת בהעלותך

ג) והנה קושיא הנ"ל כבר הקשה בספר "מושב זקנים מבעלי התוספות" בפרשת בהעלותך (במדבר י"א, ח'), בזה"ל: "ובשלו בפרור, פירש רש"י, שלא ירד לקדירה מעולם, מלמד שהיה משתנה להם לכל המתבשלים. וכן פירוש לגבי טחנו, מלמד שמשנתה לכל הנטחנים מפני שלא היו טוחנין אותו כו'. ותימה הא כתיב את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו, אלמא היה נאפה ומתבשל. ואין לומר לאו דוקא אפו, אלא תחשבו עליו ולדבר המתבשל, [דאם כן] למה היה אסור בשבת לחשוב עליו שיש בו טעם תבשיל. וי"ל דכיון דלא היה מתהפך אלא על פי דיבורו לתבשיל חשיב תקון, דהא אפילו הפרת נדרים לצורך שבת איבעיא לן בנדרים (ע"ז). ובסוף שבת (קנ"ז). אי שרי בשבת, ואף על גב דהתם שרי הכא חשיב תקון". עכ"ל.

דברי הרב החיד"א בשם מהר"ש פרימו

ד) והנה התירוץ הראשון, שדחאו ה"מושב זקנים", הביא החיד"א הנ"ל, בזה"ל: "ומהר"ש פרימו זלה"ה תירץ, דלעולם במן קאי, והיה משתנה הכל במחשבה, ועם כל זה דוקא בערב שבת שרי לחשוב מה שהיה רוצה, ולא בשבת, ואתיא כי הא דכתבו התוס' בגיטין (ל"א). בהיא דאמרו שם כשם שתרומה גדולה נטלת באומד ומחשבה כו', דהוכיחו דבשתיקה שרי להפריש תרומות בלא דיבור, והקשו (בד"ה במחשבה וכו') לפי זה אמאי אין מגביהין תרומות בשבת דכיון דאפשר במחשבה, מאי שנא ממדומע דרבי יהודה אומר אף מעלין את המדומע באחד ומאה (שבת קמ"א). ותיצו, דשאני מדומע שכבר הוא

מתוקן, אבל תחלת תקונו של טבל לא שרי אף במחשבה. הרי דלתקן דבר אף במחשבה אסור בשבת, והשתא אתי שפיר דאמר את אשר תאפו וגו', דהגם דהוי במחשבה אסור בשבת". עכ"ד.

הכרח מהמכילתא פרשת בשלה לתירוץ הנ"ל

ויעוי"ש בדברי החיד"א שכתב דכתירוץ דמהר"ש פרימו הנ"ל, מוכח במכילתא פרשת בשלה (פרשת ויסע, פסקא ה'), דגרסינן: "את אשר תאפו אפו, רבי יהושע אומר מי שהוא רוצה אפוי היה מתאפה לו, והרוצה מבושל היה מתבשל לו. רבי אלעזר המודעי אומר הרוצה דבר אפוי היה טועם כל אפויים שבעולם, והרוצה לבשל היה טועם כל בשולים שבעולם". הרי דמדמה שנאמר "את אשר תאפו אפו", בערב שבת קאי על מחשבה ורצון בלבד, ולא על בישול ואפיה בפועל ממש.

חקירת ה"כלי חמדה"

ובספר "כלי חמדה" (כאן, בפרשת בשלה סימן א') שחקר לפי זה האם האיסור הוא מפאת מלאכת מבשל, והמחשבה גורמת בישול ואפיית המן. או דלמא דאין זה אלא רק איסור מתקן בעלמא. - ועי' בדברי ה"כלי חמדה" (במכתבים והערות אות ה').

בתיורצו השני של ה"מושב זקנים מבעלי התוספות על התורה"

ד) ואמנם בתיורצו השני של ה"מושב זקנים מבעלי התוספות" הנ"ל חזינו מילתא חדתא, שהתפכות הטעמים לא נעשתה על ידי המחשבה לחודא, אלא על פי דיבור האדם, ותיקון על ידי דיבור חמור יותר מתיקון על ידי מחשבה בלבד.

דברי הרב החיד"א בשם מהר"י מולכו

(ה) והנה הרב החיד"א הביא תירוץ נוסף, וז"ל: "והרב החסיד כמהר"ר יעקב מולכו זלה"ה תירץ בספר דרשותיו כ"י וז"ל, ולדעתי היה נראה לי על פי שאמרו ביום הכפורים (יומא ע"ה): ויתד תהיה לך על אזנך וגו' (דברים כ"ג, י"ד) דברים שתגרי אומות העולם מוכרין להם, כי המן לחם שנבלע באברים, ומאחר שכבר היו מוכרין להם תגרי אוה"ע דברים הראויים לאכילה על זה נאמר את אשר תאפו אפו, על מה שהיו קונין מתגרי אומות העולם כו". עכ"ד.

קושיית אביו של הרב החיד"א

(ו) אולם הרב החיד"א הביא בשם אביו ז"ל, שנתקשה בזה מפשטות הכתוב בפרשת בשלח, שמוכח שמה שנאמר "את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו", קאי על המן, ולא על שאר דברי מאכל.

תירוץ החלקי אבנים

(ז) ובספר "חלקי אבנים" להגר"ד לידא (כאן, בפרשת בשלח) תירץ הקושיא, על פי סוגיא דיומא (ע"ה), בביאור הפסוק בפרשה כאן (כאן) על תלונות בני ישראל (במדבר י"א, ה'), "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקישואים ואת האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים", ופליגי בגמ': "רבי אמי ורבי אסי, חד אמר טעם כל המינין טעמו במן טעם חמשת המינין הללו לא טעמו בו, וחד אמר טעם כל המינין טעמו טעמן וממשן והללו טעמן ולא ממשן". וחדש בספר "חלקי אבנים" הנ"ל, כי המינין הללו לא טעמו במן במחשבה בלבד, אכן על ידי בישול ואפיה היו יכולים להרגיש גם טעם חמשת מינים אלו. - ולפי זה שפיר מיושבת הקושיא הנ"ל, כי הא דדרשינן על המן "לא ירד בריחים ולא בקדירה ולא במדוכה", קאי על שאר כל המינים. והא דכתיב "את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו", קאי על חמשת מינים הללו.

חידוש המהרש"ק בספרו "חכמת שלמה" על התורה

(ח) ובספר "חכמת שלמה" להגר"ש קלוגר (בפרשת בשלח, על הפסוק עד אנה מאנתם) חידש

בזה, שבערב שבת לא היה בו כל הטעמים. - וז"ל: "לכך אמר אשר תאפו אפו וכו', אף דהמן היו בו כל מיני טעמים, ולמה לי אפיה ובישול, אך נהי דכל השבוע הוי בו כל הטעמים, בערב שבת לא היה כן, בכונה, כדי שיצטרך אפיה ובישול, ויעשו מעשה ויקבלו שכר". עכ"ד.

הערה בדברי ה"מושב זקנים מבעלי התוספות"

(ט) והנה במש"כ ה"מושב זקנים מבעלי התוספות" דכיון דלא היה מתהפך אלא על פי דיבורו לתבשיל חשיב תיקון, יש להעיר, דלכאורה איזה תיקון הוא זה. - ומצאתי שעמד בזה דודי מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו "דרך אמונה" (פ"א משמיטה ויובל ה"ז, בביאור"ל ד"ה סוקרין כו') שכתב: "ויש לעיין איזה מתקן זה, הרי זה תיקון טבעי. ואולי מתהפך טבעו, והוי כעושה מעשה". עכ"ד.

ביאור דברי ה"מושב זקנים מבעלי התוספות"

ובביאור סברת ה"מושב זקנים" הנ"ל, דכיון דעל ידי דיבורו נתבשל התבשיל או נאפה, דחייב חטאת כאופה ומבשל באש, י"ל דכיון שבמדבר כך הוא דרך בישולו, זה דרך הבישול והאפיה, וחייב. [והיינו, שעל מחשבה אי אפשר לחייב, ורק בגלל הדיבור חייב. אכן באמת י"ל דדבר שדרכו לעשות פעולה במחשבה, כגון בישול במחשבה, או הפרשת תרומות ומעשרות במחשבה, אסור לעשות בשבת]. ועי' ב"שער הציון" (סימן תרל"ג ס"ק ט"ו) כעין זה.

האם עובר על חילול שבת בהרהור לבד

(י) דהנה מצינו דאפשר לעבור על איסור חילול שבת גם בדיבור בלבד, וכמו שכתב המשנ"ב (בסימן רס"ו סק"י) גזה"ל: "כשעומדת בשבת ברשות הרבים עגלה ריקנית עם סוסים, יש להזהר שלא להגביה קול, כי הסוסים עלולים להתחיל ללכת מחמת קולו ויהיה כמחמר". - ע"ש במשנ"ב (סק"ט) שכתב עוד: "אבל אם היא מושכת בעגלה, כשיגוער עליה בקול להתחיל לילך אחר שעמדה, הוא עובר על איסור מחמר". עכ"ד. [ויעוי' בשו"ע וברמ"א ביו"ד (סימן רצ"ז סעיף י"א) שאם מנהיג

כלאים, היינו שור וחמור, בקולו, עובר על לאו].

בדברי הרמ"א או"ח סי' שט"ז ס"ב ובשו"ע סי' שכ"ח סמ"ה

והנה הרמ"א באו"ח (סימן שט"ז סעיף ב') כתב: "המשסה כלב אחר חיה בשבת הוי צידה". - וכיו"ב כתב בשו"ע או"ח (סימן שכ"ח סעיף מ"ה) בזה"ל: "לוחשים על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה". וביאר המשנ"ב (שם ס"ק קמ"ג) דאף על גב דעל ידי הלחש אינו יכול לזוז ממקומו עד שנוכל לתופסו, מכל מקום מותר, דאין זה צידה טבעית. ומשמע שאם הצידה היתה בדרך טבעית, היה חייב סקילה, אף על פי שלא צד אותו אלא בדיבור.

חקירת ה"נזע ישי" האם מותר לברוא גולם בשבת

(יא) והנה בספר "גזע ישי" (מערכת א' אות א') הסתפק האם מותר לברוא גולם בשבת על ידי שמות הקדושים. [וכמו שמצינו בשו"ת "חכם צבי" (סימן צ"ג) ובשו"ת שאלת יעב"ץ (ח"ב סימן פ"ב), שהביא שזקנם רבי אליהו בעל שם, ברא אדם]. - ויסוד הספק הוא, האם מכיון שבריאנו אינו אלא על ידי צירוף אותיות השם הקדוש, והאדם או הבהמה נבראים ממילא, אין בזה איסור. או דלמא כיון שעל ידי עקימת זפתיים, נעשה מעשה גדול ונורא כזה, הוי ליה כמעשה בידים ממש, ועוברים על איסור מלאכה דבונה בשבת. ואפשר נמי שעוברים על איסור לש.

מבאר דכשאי"ז אלא בדיבור לא חשיב מלאכה

(יב) וע"ש שבתחילת דבריו צידד שאין בזה איסור, מכיון שאינם עושים זאת אלא בדיבור בעלמא. - וראיה לכך, מהא דאמרינן בסנהדרין (ק"א.) לוחשין לחיית נחשים ועקרבים בשבת. ופירש רש"י, בשביל שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה. הרי שאף על פי שעל ידי דיבורו ניצוד הנחש בשבת, אין בכך משום צידה. וה"נ לענין לברוא גולם בשבת, שבונה בדיבורו, אין בזה איסור מלאכה בשבת.

בקושיית ה"באר שבע"

יג) ויעוי"ש ב"גזע ישי" שהביא שבספר "באר שבע" בסנהדרין (ק"א). הקשה על דברי רש"י הנ"ל, דהלא שנינו (פ"ב דעדיות מ"ה) הצד נחש בשבת, אם מתעסק שלא ישכנו פטור. ובשבת (ק"ז). איתא, אמר שמואל דהאי פטור ומותר הוא. אם כן אי אפשר לומר דהברייתא אתא לאשמעינן דאין בכך משום צידה, שהרי אפילו הצד ממש שלא יזיקו מותר לכתחילה. ואם כן מאי שכתב רש"י "ואין בכך משום צידה", דמשמע אבל הצד ממש שלא יזיקו אסור.

ביאור ה"באר שבע"

יד) והנה בספר "באר שבע" כתב מהאי טעמא לפרש הגמ' על פי דברי הרמב"ם (פ"א מעבודה זרה הי"א) דקאירינן במי שנשכוהו נחשים או עקרבים שמותר ללחוש לו אפילו בשבת, אף על פי שאין הדבר מועיל כלום, ואסור להרבות בשיחה בטילה בשבת, כדאיתא בשבת (ק"ג). מדכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר, ואפ"ה לחש שרי, כדי שלא תטרף דעתו עליו.

תירוץ ה"מרכבת המשנה"

טז) ובספר "מרכבת המשנה" כתב ליישב קושיית ה"באר שבע", דמש"כ רש"י שלוחש כדי שלא יזיקו, ואין בזה משום איסור צידה, היינו דלא שרק לחש מותר, אלא שמותר ללחוש אפילו שהוא צד, מכיון דמטרתו שלא יזיקו, והוא כדברי שמואל דמותר לצוד כדי שלא יזיקו ומותר. ולפי זה מבואר שבדיבור יש משום איסור שבת. - אך כתב בספר "גזע ישי" דאין זה במשמעות דברי רש"י. - ולפי זה אין ראיה לנידון הנ"ל האם מותר לברוא גולם בשבת.

תירוץ ה"גזע ישי"

טז) ויעוי"ש בספר "גזע ישי שתיירץ את דברי רש"י, דהא דקאמר שמואל שמותר לצוד נחש שלא יזיקנו, הוא דוקא לשיטת רבי שמעון שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, ולכן בנחש הוא מותר. אבל גמ' דידן קמיירי אליבא דרבי יהודה דס"ל שבמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, ואם כן יש בזה איסור צידה, ואפילו הכי בלחש מותר.

במשנ"ב סי' שכ"ח ס"ק קמ"ג

והנה במשנ"ב (סימן שכ"ח ס"ק קמ"ג) הביא מה"אליה רבה" (שם) שביאר דקמיירי בגוונא שאין בזה אלא חששא רחוקה שזיק כיון שאינו רודף אחריו, ואפילו הכי מותר, מכיון דאין זה צידה טבעית.

כשאי אפשר לעשות אלא בדרך אחרת הו"ל מלאכה בשבת

יז) ויעוי"ש בספר "גזע ישי" הנ"ל, שחזר וכתב לדברי הלבוש או"ח (סימן שכ"ח סעיף מ"ה) שביאר הטעם שמותר ללחוש על נחשים ועקרבים שלא יזיקו, דהיינו מפני שאין זה דרך צידה. דמכיון שהדרך לעשותו בדרך אחר, הו"ל ליה הדיבור כלאחר יד, ואסור רק מזדבנן. ולפי זה כתב ה"גזע ישי", שבריאית אדם ובהמה על ידי ספר יצירה, מאחר שאי אפשר לעשות מלאכה זו בדרך אחרת, אלא רק בצירוף שמות הקדושים, הרי זה דרך מלאכה, ואם כן חייב אפילו כשלא עשה מעשה בידים אלא על ידי דיבור. [וע"ש שנסתפק האם חייב סקילה, דשמוא מכיון דהו"ל ליה רק על ידי דיבור, אינו אלא לאו של לא תעשה כל מלאכה. וצידד דתלוי דבר זה בפלוגתא בשבת (קנ"ו:) האם המחמר בקול בשבת יש בזה איסור סקילה].

מבאר דלפ"ד המשנ"ב יש לפטור בשבת

אכן י"ל דלפי מה שכתב המשנ"ב (בסימן שכ"ח ס"ק קמ"ד) הטעם דמותר לצוד בשבת על ידי לחש, דהוא לא בדרך צידה טבעית, וכמ"ש ה"אליה רבה". יתכן דהוא הדין בריאת האדם אין זה דבר טבעי, ואפשר דפטור בשבת.

השנת תשו' "כרם חמר" ע"ד ה"גזע ישי"

יח) ובתשו' "כרם חמר" (ח"א סימן ג') השיג על ברי ה"גזע ישי", דהיכן שורש מלאכה זו במשכן, ואפילו תולדה לא הו", כיון דבעינן תולדה דומיא דאב, והאב שהוא בונה דבר גשמי הניטל מיד ליד, לא בדבר רוחני שלא היה בנין כזה במשכן כלל. [עוד העיר שם, דאם כדבריו, אטו נמצינו למדין דיהיה אסור ללמוד דברים שבקדושה בשבת אף על פי שידוע הוא שהוא בונה עולמות ורקיעים. דאין סברא לחלק בין דבר רוחני נעלם, ובין דבר גשמי].

בעובדא ששאל ה"זכר יהוסף" את בעל ה"לשם שבו ואחלמה"

יט) והנה מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה אמר שהגאון בדורו רבי יוסף זכריה שטרן משאוול ליטא, בעל תשו' "זכר יהוסף", שאל את אא"ז בעל הלשם, האם מותר לברוא גולם בשבת. - והשיב בעל ה"לשם שבו ואחלמה" לאחר שחשב כמה דקות, שמותר לברוא גולם בשבת. - ואמר הגאון בעל "זכר יהוסף", שאם חשב והתיר בזמן קצר כזה, בהכרח שידוע בעל הלשם לברוא גולם בזמן קצר כזה.

לעשות סגולה לאילן שיעשה פירות בשביעית הוי עבודה

כ) והנה בירושלמי (פ"ד דשביעית ה"ד) גרסינן, אין תולין תוכין בתאנה, כיצד הוא עושה, מייתי יחור מתאנה וכותב שטר (גירסת הגר"א) ותולה בה, ואמר לה הדא עבדת ואת לית את עבדת. [ואסור לעשות כן בשביעית, מפני שהיא סגולה שיעשה פירות, והו"ל עבודה בשביעית]. ופריך, ולא כן תני אילן שהוא מנבל פירותיו [משיר פירותיו] סוקרין אותו בסיקרא, ומטעינן אותו אבנים, ומבהתין ליה [מבהליון אותו] דיעביד. [אלמא דמותר לעשות סגולה בשביעית, ולא מיקרי עבודה]. ומשני, אמר תמן דלא יתיר פירותיו (גירסת הגר"א) [ופירשו, שם הו"ל אוקמי אילנא שלא ישיר פירותיו], והכא דיעבוד לכתחלה. פירוש, ולכן הו"ל עבודה ואסור. - ומבואר דאסור לעשות סגולה לאילן שיעשה פירות בשביעית, דהו"ל עבודה.

קושיית ה"דרך אמונה" מאי שנא שביעית משבת

כא) והנה בספר "דרך אמונה" (פ"א משמיטה ה"ז, בביאה"ל בד"ה סוקרין כו') הקשה מו"ר דודי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל: "ויל"ע דבסנהדרין ק"א א' אמרינן לוחשין לחיטת נחשים ועקרבים בשבת, ואין בכך משום צידה כדפירש"י, וכתב במשנה ברורה סימן שכ"ח ס"ק קמ"ג אף על גב דעל ידי הלחש אינו יכול לזוז ממקומו עד שנוכל לתופסו, מכל מקום מותר דאין זה צידה טבעית. ויש לעיין מאי שנא גבי שביעית דאסור גם פעולה שאינה טבעית, ומאי שנא שבת דמותר". עכ"ד בקושייתו.

תירוץ ראשון דה"דרך אמונה"

כב) ויעווי"ש ב"דרך אמונה" שתיירך בתרי אנפי. - בתחילה תירץ: "וי"ל דיש לחלק בין שבת לשביעית, דבשבת עיקר קפידת התורה שינוח ולא יעשה הוא מלאכה, ולחישה אין זו משום מלאכה. אבל בשביעית שהתורה רוצה שהארץ תשבות, כמ"ש בע"ז ט"ו, ב', ודעת כמה ראשונים שגם על ידי גוי יש בזה חיוב דאורייתא, ואפילו להחולקים עכ"פ האיסור הוא שהארץ לא תיעבד, ולכן גם על ידי סגולה הרי הארץ נעבדה על ידו". עכ"ד.

תירוץ השני דה"דרך אמונה"

כג) וע"ש בתירוץ השני, שכתב: "ועוד י"ל דבאמת אין חילוק בין שבת לשביעית, רק החילוק הוא אם עושה איזה מעשה, או שאין עושה כלום רק לחוש, דכשעושה מעשה באמת גם בשבת יהא אסור. אבל בלחישה בעלמא גם בשביעית מותר. - תדע, דהא טעם טוענו בסיקרא הוא כדי שיבקשו עליו רחמים, כמ"ש בשבת ס"ז א', ואטו אסור להתפלל בשביעית על עץ שיעשה פירות. ועל כרחק דכל שאינו עושה מעשה כמו כתב שטר ותולה בה, או סוקרו בסיקרא, אין זה עבודה כלל. והוא הדין דמותר לחוש על עץ שיעשה פירות בשביעית. - ולתלות שטר, אסור גם בשבת, דמחזי כעובד בשבת.

ביאור דה"דרך אמונה בדברי ה"מושב זקנים" פרשת בהעלותך

כד) והנה כתב שם ב"דרך אמונה" בזה"ל: "וראיתי בספר מושב זקנים מבעלי התוס' בפרשת בהעלותך, שהקשה מהא דכתיב את אשר תאפו אפו, ומה צריך לאפות הרי יכול לחשוב שרוצה טעם אפוי, שהמן היה מתהפך לכל טעם שרצו. ותירץ, דבשבת אסור לחשוב שיתהפך טעמו, דהוי כמתקן (כנראה שמחשבה מועיל רק אם חשבו בשעת אכילה, ולא קודם). ויש לעיין איזה מתקן זה, הרי אין זה תיקון טבעי. ואולי כיון שמעשה האכילה גורמת שיתהפך טבעו, הוי כעושה מעשה, ולא דמי ללחישה וכנ"ל. - והנה בעירובין מ"ג א' בעי אם יש תחומין למעלה מעשרה, ומייתי ראייה מהני שב שמעתא דאיתאמרן בצפרא בשבתא קמי דרב חסדא בסורא ופבניא בשבתא קמי דרבה בפומפדיתא, מאן אמרה לאו אליהו

אמרינהו, אלמא אין תחומין למעלה מעשרה. ומזבא בשם החת"ס שהקשה איך אליהו בא לכל הבריתות בשבת, ותירץ דכשבא בתורת מלאך אין קפידא שאז אין חייב במצוות, אבל כשבא לומר הלכה אין יכול לבא בתורת מלאך דלא בשמים היא, ומוכרח להתלבש בגופו שנשאר בעננים (עי' סוה"ק ויקהל קצ"ז, א') ולבא בתורת בן אדם, ואז מצוה במצוות. - ובזכרוני ששאלתי למרן החזו"א דצ"ל אם כן מה ראיית הגמ' מאליהו, דילמא אחר שאמר ההלכות בסורא נהפך למלאך, והלך לפומפדיתא, ואחר כך נהפך שוב לאדם ואמר ההלכות שם. והשיב בבדיחותא, שאם היה בן אדם היה אסור לו שיהפך למלאך דהוי נטילת נשמה. ונראה שלא אמר כן אלא לבדיחותא בעלמא, דרחוק לומר דזה שנהפך למלאך מקרי מעשה, ואם כן אין בזה איסור, שאין זה נטילת נשמה טבעי וכנ"ל [שו"ר בתשובת חתם סופר ח"ו סימן צ"ח שכתב קצת בענין אחר]. עכ"ד הדרך אמונה.

כמה שכתב משה רבינו י"ג ס"ת ביום פטירתו שהיה בשבת ע"י שם מפורש

כה) והנה ב"דרך אמונה" הנ"ל ציין לדברי ה"קהילות יעקב" (ב"ק סימן מ"ה) שהביא בשם הש"ה, שמה שכתב משה רבינו י"ג ספרי תורה ביום פטירתו, אף על גב שהיה שבת, הוא משום שכתבן על ידי שם המפורש, ומוכח שזה מותר לכתחלה. - וע"ש בקה"י מה שהאריך לענין מזיק על ידי לחש או תפלה, אם חייב או לא.

דברי ה"קהלת יעקב"

דיעווי"ש ב"קהלות יעקב" שכתב: "הביא מעכ"ט סמוכין דעל ידי סגולה לא מקרי עושה מעשה מסנהדרין ק"א דלוחשין בשבת, ולא חשיב צידה. וירושלמי שבת פ"א ה"ג ופט"ז ה"ז וחגיגה פ"ב ה"א פרס גולתיה [ונכתתה הדליקה], הרי דבאופן סגולתי לא חשיב מכבה. וציין פא"מ פ"ת י"ד קע"ט סק"ז. ושוב הביא דברי הש"ה הקדוש שמתרץ קושיית הרא"ש ז"ל פרק ערבי פסחים סימן י"ג על האומרים שמרע"ה מת בשבת, והרי אחז"ל דבו ביום כתב י"ג ס", ואיך אפשר שכתב בשבת. ואהא תירץ הש"ה הקדוש דכתב על ידי שם והשבעת קולמוס, דכהאי גוונא לא מחשב מלאכה. ומפרש

מעכ"ט משום שהוא באופן סגולתי, לא על ידי טבע. ע"כ תו"ד מעכ"ט. - והנה כל הני דוכתי שהביא מעכ"ט הם לענין שבת. ולענ"ד משבת אין ראייה כלל לענין שאר איסורין, דבשבת גם בעושה כלאחר יד פטור, וכל היכא דהוי על ידי סגולה ולא בטבע, לא עדיף מכלאחר יד דאין כך דרך עשיית המלאכה [וכשאינו אלא ע"ד סגולה י"ל שגם חז"ל לא גזרו], אבל לענין שאר איסורין אין לנו ראייה דפטור כשמפעיל רק באופן סגולתי. באופן שלענ"ד לא מצאנו ראייה לפטור את הורג או מזיק לחבירו על ידי שד או על ידי כישוף. ומצד הסברא היה נראה דחייב כל היכא שהיה בכח ראשון, ואף שלא עשה מעשה בשל חבירו רק דיבורא בעלמא הרי התוס' ב"ק ד"ק כתבו דכל היכא דבדיבורו קם דינא חייב כדין אדם המזיק". עכ"ד.

הערת דה"דרך אמונה ע"ד הקה"י

כו) והנה במש"כ הקה"י דבשבת פטור גם כלאחר יד, לא עדיף זה מכלאחר יד. העיר ב"דרך אמונה" הנ"ל, דהא כלאחר יד אסור על כל פנים מדרבנן. ולחישתו בשבת נחשבים ועקרבים מותרת לכתחילה, אלא ודאי דאין זה מלאכה כלל. ועוד דכיון דהדרך לעשות כן לכאורה אין זה כלאחר יד. וצ"ע.

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
 (ע"ר) מס' 580442473
 לעמותה אישור מס הכנסה
 לפי סעיף 46 לפקודת מס הכנסה.
 משרד: רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
 טל/פקס: 03-5785091
 דוא"ל:
 chekermishpat@gmail.com
 Chikrei Mishpat Institute
 Office: 21 Harav Kotler St.
 Bney Brak
 Tel / fax: 03-5785091